

**การพัฒนาทักษะการสอนของครูสอนสังคมศึกษา
ตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**
**The development of teaching skills of social studies teachers
according for the reconstruction principle 4 in Theravada Buddhism**

พระครูสมุห์หัตถพร ปิยธมโม

PhrakrusamuHattaporn Piyadhammo

คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, ประเทศไทย

Email: chalermphong239@gmail.com

Received : August 20, 2020

Revised : March 18, 2021

Accepted : April 1, 2021

บทคัดย่อ

สถานการณ์ต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศทำให้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล (Disruption) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ส่งผลให้การเรียนรู้จำเป็นต้องมีการปรับตัวด้วยเช่นกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถรู้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและประเทศชาติ และครูผู้สอนสังคมศึกษาจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ครูสอนสังคมศึกษานอกจากจะเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชาสังคมศึกษาเป็นอย่างดีแล้ว ยังต้องพัฒนาศักยภาพของตนในด้านอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางด้านสังคมศึกษาอย่างรอบด้านทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งหากพิจารณาแล้ววิชาสังคมศึกษาเป็นสาขาหนึ่งที่มีสาระการเรียนรู้ ๕ สาระการเรียนรู้สัมพันธ์กับวิชาแกนและขอบข่ายเพิ่มเติมตามข้อเสนอของภาคีทักษะศตวรรษที่ ๒๑ ได้แก่ การเงิน เศรษฐศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ดังนั้น เพื่อให้ครูสอนสังคมศึกษามีศักยภาพ สามารถการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและได้มาตรฐานตรงตามแนวทางการจัดการศึกษาของชาติ ครูสอนสังคมศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความสามารถเพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกระตุ้นความสนใจของผู้สนใจศึกษาต่อสาขาวิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นสาขาที่สำคัญสาขาหนึ่งอีกด้วย

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะการสอน; ครู; สังคมศึกษา; ปฏิสัมพันธ์ ๔;

พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

Economic, Social and Technological Situations both inside and outside the country are causing rapidly changing economic, political and social in disruption era hence education have to improve also. Education is the important factor in the human development to develop social, economic and country. The social studies teachers have to realize of the need for capacity improvement in the understanding social changing situation, social studies knowledge, teaching capacity and subject matter. The social studies course is the one of the five Learning courses that relate to the core course and additional course as the proposal of the 21st Century Skills Member, including finance, economics and civic duty. Therefore, the social studies teachers are the key factor to improve the student achievement and quality of good characteristic. And also to promote the social studies course.

Keywords: Development of teaching skills; Teachers;
Social Studies; Principle 4; Theravada Buddhism

บทนำ

คำว่า “ครู” ตรงกับภาษาบาลีว่า **ครุ** วิเคราะห์ได้ว่า **ครติ** สิ้นจติ สสเสสุ สิ้นเหนติ แปลว่า **ผู้หลังไหลความรักไปในหมู่มุชิต**^๑ ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสอนให้นักเรียนได้คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณมีความเห็นที่ถูกต้อง ครูเป็นบุคคลที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษา ฉะนั้น ครูต้องเป็นบุคคลที่เป็นตัวอย่างเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์ ลักษณะครูที่ดีนั้นควรมีลักษณะ ๓ ประการ คือ มีปัญญา ความดี และความสามารถ ซึ่งลักษณะ ๓ ประการข้างต้นนั้น อธิบายได้ว่า **ปัญญา** หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการทำให้ลุล่วง ล่วงพ้นปัญหา^๒ ตรงกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานแก่ครูอาวุโสว่า^๓ “**ปัญญา** คือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้อง ที่แน่นแฟ้น

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๑.

^๓ กรมวิชาการ, **ประทีปแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

กระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนกิจที่จะทำ คำที่จะพูดทุกอย่างได้ โดยถูกต้อง ด้วยเหตุผลอย่างหนึ่ง” ^๕ คือ ลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการ นำปรารถนา นำพอใจ ใช้ในความหมายที่ตรงข้ามกับลักษณะบางอย่างแล้วแต่กรณี คือ ตรงข้ามกับชั่ว^๖ ตรงกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชว่า “**ความดี** คือ ความสุจริต ความเมตตา กรุณา เห็นใจ และปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า”^๗ ความสามารถ หมายถึง คุณสมบัติที่จะทำได้ โดยเฉพาะทางความรู้หรือความชำนาญเป็นต้น^๘ ตรงกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชว่า “...อีกอย่างหนึ่ง **ความสามารถ** ที่จะเผื่อแผ่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัวนอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้ว ยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบรรลุถึงความดีของความเจริญไปด้วย”^๙ ภารกิจสำคัญของการศึกษา ได้แก่ การช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นและสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคม^{๑๐} ซึ่งการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถเอาความรู้ ความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของ รายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป^{๑๑} ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในวงการศึกษ เพราะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างบัณฑิตอย่างมาก บัณฑิตจะมีความคิดที่ดี มีวิธีการวิเคราะห์อย่างถูกต้องและมีระเบียบในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพเชิงวิชาการ เชิงวิชาชีพ ซึ่งควรได้รับการปลูกฝังอบรมจาก

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://https://dictionary.apps.royin.go.th/> [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๑๐.

^๗ อ้างแล้ว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://https://dictionary.apps.royin.go.th/> [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

^๘ อ้างแล้ว, หน้า ๑๐.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

^{๑๐} วิภาวรรณ พินลา, “แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑”, **วารสารปาริชาติ**, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๖.

ครูผู้สอน และบุคลิกภาพของครูย่อมส่งผลไปสู่บัณฑิตดังคำกล่าวของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ที่ว่า “**อย่ารู้ว่าตัวครูเป็นฉันทใด จงดูได้จากศิษย์ที่สอนมา**”^{๑๐} ครูจึงเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่บุคคลในวิชาชีพนี้ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาโดยเฉพาะเพื่อให้มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถเลือกวิธีปฏิบัติงานที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติ ครูต้องมีการฝึกฝนด้านการสอนอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การที่ครูสามารถปฏิบัติงานการสอนได้ดีขึ้นอยู่กับความสามารถในการผสมผสานศาสตร์ว่าด้วยการสอนกับศิลปะของการสอนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของการสอนสูงสุด^{๑๑}

ดังนั้น เพื่อให้ครูสอนสังคมศึกษามีความรู้ในด้านการสอน มีความเชี่ยวชาญในทักษะการสอน บูรณาการกับหลักพุทธธรรม และเพื่อเป็นการฝึกตนเองให้มีประสบการณ์ในการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ในรอบด้าน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญที่มีอยู่นั้นบูรณาการกับหลักพุทธธรรม สามารถจัดการจัดการเรียนการสอนตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะทางวิชาสังคมศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับทักษะ

๑. ความหมายของทักษะ

แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีทักษะ เทคนิคและการสอนเฉพาะของตน ซึ่งอาจเป็นทักษะทางด้านร่างกาย สติปัญญาและสังคม เกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ การฝึกฝน การทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิเช่น

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ระบุว่า ทักษะ หมายถึง ความชำนาญมาจากภาษาอังกฤษว่า Skill^{๑๒}

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย อ้างถึงใน จินดารัตน์ โพธิ์นอก ได้ขยายความของคำว่าทักษะ ไว้ว่า ทักษะ หมายถึง ความชำนาญ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Skill นอกจากนี้ คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ยังได้ขยายความของคำว่า ทักษะ (Skill) มากขึ้นว่าหมายถึง ความชำนาญหรือความสามารถในการกระทำหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นทักษะด้านร่างกาย สติปัญญา หรือสังคม ที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝน หรือการกระทำบ่อย ๆ เช่น

^{๑๐} ม.ล.ปิ่น มาลากุล, อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐-๑๔.

^{๑๑} พระมหาดาวรรณ ธารเมธี (ภูผาแดงทอง), “คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธธรรม”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๗๕.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

ครูมีทักษะการใช้คำถาม การนำเข้าสู่บทเรียน การใช้สื่อการสอน นักเรียนมีทักษะ การฟัง พูด อ่าน เขียน การคิดคำนวณ หรือทักษะทางสังคม ทักษะที่จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการทำงาน โดยรวมแล้วประกอบด้วย สมรรถนะทักษะ (hard skill) และจรณทักษะ [จะ-ระ-นะ] (soft skill) บุคคลที่มีจรณทักษะจะเป็นผู้ปฏิบัติงานได้ดี ส่วนบุคคลที่มีสมรรถนะทักษะจะเป็นผู้ปฏิบัติงานได้เก่ง

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้ระบุถึงทักษะไว้ว่า หมายถึง ความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้อย่างดีและปฏิบัติงานบางอย่างได้เป็นอย่างดี ซึ่งการจะมีทักษะนั้นจะต้องมีการฝึกทักษะ (Train) และมีประสบการณ์ คำว่าทักษะ (Skill) และสมรรถนะ/สมรรถภาพ (Competency) สามารถใช้สลับกันได้ (Interchangeable) การมีทักษะจะต้องมีความสามารถ (Abilities) ที่เชี่ยวชาญเป็นพิเศษ เรียกว่า มี Mastery เช่น ถ้านักเรียนมีทักษะการแสวงหาข้อมูลโดยทางอินเทอร์เน็ต นักเรียนผู้นั้นต้องมีความสามารถในการใช้เมาส์ (Mouse) ให้เป็น และจะต้องรู้จักเลือกหัวข้อที่จะค้นหาและเลือกรายการต่าง ๆ ที่มีในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ลักษณะสำคัญของทักษะ มีดังนี้

๑) ทักษะเป็นกระบวนการที่มีทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และปัญญา หรือกระบวนการทางร่างกาย อย่างใดอย่างหนึ่ง (Physical, Emotional, and Intellectual Process)

๒) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ทักษะคิด และค่านิยม คือ ภายในทักษะมีความรู้และมีเรื่องของค่านิยมประกอบด้วย ดังนั้น เรื่องของความรู้ทักษะและทัศนคติจึงมีส่วนเชื่อมโยงและ สัมพันธ์กัน

๓) ทักษะต้องมีความรู้ความชำนาญ

๔) ทักษะมีการลงมือปฏิบัติทั้งการใช้สมองและการใช้มือ (Metal corporation and manual operation)

๕) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เองอย่างอัตโนมัติ แต่จะพัฒนาหรือทำให้เกิดขึ้นได้เมื่อผ่านการฝึกปฏิบัติ ซึ่งทำให้เกิดความชำนาญ (Expertise)

๖) ทักษะประกอบด้วยทักษะย่อยหลายทักษะ (Subskill) ซึ่งสามารถนำทักษะย่อยเหล่านั้น มาฝึกแยกต่างหากได้ เมื่อทักษะย่อยได้รับการฝึกแล้วจนเกิดความชำนาญจะเกิดเป็นทักษะรวมใหญ่หรือ ทักษะหลักที่อาจใช้คำศัพท์ว่า “Competency”

๗) การมีทักษะเป็นการลงมือทำอย่างอัตโนมัติ ซึ่งมีความรวดเร็วเป็นไปอย่างมั่นคง และมีอิสระ โดยปราศจากการควบคุมใด ๆ^{๑๑}

อาภรณ์ ใจเที่ยง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทักษะ หมายถึง ความชำนาญในศิลปวิทยาการใน วิทยาการหนึ่งซึ่งเคยฝึกหัดและมีประสบการณ์มาสามารถแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่คล่องแคล่วอย่างมี

^{๑๑} วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, **ครูสังคมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่ผู้เรียน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

ประสิทธิภาพ^{๑๔} และได้สรุปความหมายของผู้ที่เกิดทักษะ คือ ผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชำนาญ มีความสามารถในการดำเนินงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เวลาไม่มากนัก โดยผู้ที่มีทักษะจึงเป็นผู้มีลักษณะ ดังนี้

๑. มีความแม่นยำและรวดเร็วในการกระทำ

๒. มีความสอดคล้องผสมผสานกันอย่างเหมาะสมในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ^{๑๕}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทักษะ หมายถึง ความสามารถที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างได้อย่างชำนาญ รวดเร็ว ถูกต้อง และทักษะนั้นจะไม่เกิดขึ้นมาโดยอัตโนมัติ แต่ต้องมีการฝึกทักษะและมีประสบการณ์จากการฝึกเป็นประจำ สามารถทำให้การดำเนินงานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยมีประสิทธิภาพ

๒. ความหมายของสังคมศึกษา

สังคมศึกษามีความหมายหลายประการ ซึ่งมีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้หลายนัยด้วยกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ระบุถึงความหมายของสังคมศึกษาว่า สังคมศึกษา หมายถึง หมวดวิชาที่ประกอบด้วยวิชาทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม^{๑๖}

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุเอาไว้ว่า สังคมศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ^{๑๗}

เลนอน (Mc Lendon) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สังคมศึกษา หมายถึง วิชาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเตรียมผู้เรียนสำหรับชีวิต ทั้งในปัจจุบันและโลกอันสืบสน^{๑๘}

กูด (Good) ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า สังคมศึกษา หมายถึง ส่วนหนึ่งของวิชาสังคมศาสตร์ เฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์ ที่เห็นว่าเหมาะสมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา และได้ทำเป็นหลักสูตรวิชาทั้งแบบบูรณาการและ

^{๑๔} อารณ ใจเที่ยง, *ทักษะการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑,๑๕๙.

^{๑๗} กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือการจัดการสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔*, (กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๕๕), หน้า ๒๘๒.

^{๑๘} Mc Lendon, J.U, *Social Studies in Secondary Education*. 3rd ed, (New York: The Macmillan Company, 1968), p. 4.

รายวิชา เพราะถือว่าเป็นวิชาที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับทุกสาขาและมีความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน^{๑๙}

มิเชลลิส (Michaelis) ได้ให้ความหมายว่า สังคมศึกษา หมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเพื่อพัฒนาให้มีความรับผิดชอบในสังคมประชาธิปไตย โดยเน้นมรดกทางวัฒนธรรม เนื้อหา และวิธีการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด อบรมในเรื่องของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แนวคิด ค่านิยม และทักษะต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา วิเคราะห์และพฤติกรรมทางสังคม^{๒๐}

เพรสตัน (Preston) ระบุว่า สังคมศึกษา หมายถึง ส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาสังคมศาสตร์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์^{๒๑}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า สังคมศึกษา หมายถึง วิชาที่บูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์ให้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวิชาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข

๓. ทักษะทางสังคมศึกษา

ทักษะทางสังคมศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันรวมทั้งทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับทักษะความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างดีและปฏิบัติงานบางอย่างได้เป็นอย่างดี บุคคลที่มีทักษะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ขั้นตอนการปฏิบัติ และประยุกต์ใช้ทักษะในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยการฝึกฝนและการมีประสบการณ์โดยรวมที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑. มีความรู้ความเข้าใจในวิชาที่เป็นองค์ความรู้ของวิชาสังคมศึกษาอันประกอบด้วยสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ และสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์^{๒๒}

๒. มีทักษะหรือกระบวนการในการเรียนรู้ เช่น (๑) กระบวนการสืบค้น (๒) วิธีการทางประวัติ (๓) กระบวนการสอนแบบบูรณาการ (๔) กระบวนการกระจายค่านิยม (๕) กระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ (๖) การวิจัยในชั้นเรียน (๗) เทคนิคการตั้งคำถาม (๘) การวัดผลและประเมินผล (๙) การปลูกฝังและสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ และ (๑๐) การผลิตสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี ฯลฯ^{๒๓}

^{๑๙} Good, Carter V., **Dictionary of Education**, (New York: McGraw-Hill Book, Co., Inc. 1973), p. 541.

^{๒๐} Michaelis, J.U, **The sociology of education**, (New Jersey: Prentice Hall, 1968), p.3.

^{๒๑} Ralph C. Preston, **Teaching in Social Studies in Elementary School**, (New York: Holt Reinhart and Winston, 1960), pp. 1-2.

^{๒๒} วิภาพรณ พินลา และ วิภาดา พินลา, **การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๙-๑๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

จากที่กล่าวมาใน ๒ ทักษะข้างต้น สามารถประยุกต์ให้เข้ากับหลักธรรมปฏิสัมภิตา คือ รู้หลักการ และอรรถธรรมปฏิสัมภิตา คือ รู้ความหมายของ สาระสำคัญ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา อย่างชัดเจน

๓. การพัฒนาค่านิยมและคุณลักษณะของวิชาสังคมศึกษา (๑) เชื้อมั่น และศรัทธาในหลักธรรม (๒) ความเป็นประชาธิปไตย (๓) ใฝ่รู้ใฝ่เรียน (๔) ความเป็นเหตุเป็นผล (๕) ก้าวทันโลกทันเหตุการณ์ (๖) ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคมอย่างคุ้มค่า (หลักเศรษฐกิจพอเพียง) (๗) รับผิดชอบเอาใจใส่ต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ ของโลก (๘) บูรณาการความรู้และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้ (๙) อนุรักษ์วัฒนธรรมไทยรักความเป็นไทย (๑๐) มีจิตสาธารณะ และวัฒนธรรมทางการเมือง^{๒๔}

สามารถประยุกต์ให้เข้ากับหลักธรรมนิรุตติปฏิสัมภิตา คือ ปัญญาแตกฉานในการสื่อสาร สามารถชี้แจงวิทยาการทางการสังคมศึกษาที่เกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยหลักปฏิกฎาน ปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ คือเมื่อมีวิชาการต่าง ๆ เกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคมศึกษาและวิชาการด้านอื่น ครูสอนสามารถใช้หลักปฏิกฎานปฏิสัมภิตา สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ เข้ากับกรณี เข้ากับเหตุการณ์ แก้ไขปัญหาได้ฉับพลันทันการ สามารถสร้างนวัตกรรมทางสังคมศึกษาได้

บทบาทของครูสังคมศึกษา

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกือบทุกด้าน การศึกษาและวัฒนธรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว วิทยาการทางการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย ด้านวัฒนธรรมจากตะวันตก หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการสับสนใจ การเลือกสิ่งที่ดีมีคุณค่า ทศนคติของคนปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ครูซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการปฏิบัติการทางการศึกษาที่สำคัญยิ่ง คือ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ วิทยาการวัฒนธรรมและความรู้สึกลึกซึ้งทางสังคมให้แก่เยาวชนและผู้นำของชุมชนด้วย ย่อมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนให้เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนี้

๑. มีบทบาทในการประพฤติดี อยู่ในศีลธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์

๒. มีหน้าที่แก้ความเข้าใจผิดของเด็กที่เห็นผิดเป็นชอบ ชี้ให้เห็นว่า การกระทำความดีช่วยให้เกิดความสุขใจ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

๓. มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและยกระดับของศีลธรรมให้สูงขึ้น เพราะจริยธรรมมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยมาก ครูจะต้องเน้นให้เด็กเห็นดีเห็นชอบ เพื่อให้เด็กเห็นว่าศีลธรรมเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและสังคมอย่างไร เพราะผู้ที่มีจิตใจสูงย่อมจะช่วยให้เกิดความสันติสุขในสังคม

๔. มีบทบาทช่วยให้คนไทยมีความสามัคคี อดทน ร่วมมือกันรักษาเอกราชของชาติไว้

๕. มีบทบาทให้ได้รักษากฎเกณฑ์ของคนไทยไว้ เช่น นับถือในความเป็นชาติเดียวกันยึดมั่นในองค์พระมหากษัตริย์ เน้นในสิ่งที่ต้องรักษาร่วมกัน เพื่อความสำนึกที่เป็นคนไทยร่วมกัน

๖. มีบทบาทเข้าใจสถานการณ์ของประเทศชาติ และของโลก ต้องกล้าที่จะกำจัดความไม่ชอบธรรมอันมีขึ้นในวงการศึกษาให้หมดไปและสามารถที่จะแนะแนวทางและเป็นที่ปรึกษาที่ฉลาดให้แก่เด็กได้

๗. มีบทบาทสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้องตั้งขึ้นในสังคมไทย

๘. มีบทบาททางการเมือง มีความรู้สิทธิการเมืองต่าง ๆ และเข้าใจแจ่มแจ้งถึงหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ประเทศไทยยึดถือเป็นแนวทางในการปกครอง เพื่อที่จะแนะแนวทางให้แก่เด็กและชุมชนได้อย่างถูกต้อง

๙. มีบทบาทชี้แนะให้เยาวชนหันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ และใช้วิธีแก้ปัญหาอย่างฉลาดไม่ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งต่อความสงบสุขของประชาชนส่วนใหญ่

๑๐. เข้าใจเป้าหมายของการศึกษาของชาติว่าต้องการพลเมืองชนิดใด ลักษณะใดและมีบทบาทในการสอนและแนะแนวเพื่อให้เยาวชนเป็นไปตามที่ประเทศชาติปรารถนา

๑๑. เข้าใจแนวความคิดที่เคลื่อนไหว เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศไทย และพยายามปฏิบัติให้ได้ผล เช่น นโยบายให้การศึกษาแก่มวลชนที่ไม่มีโอกาสศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้ได้มีโอกาสศึกษาเท่าเทียมกันในสังคมไทย หรือต้องเข้าใจการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จว่า คือ การศึกษาแบบมุ่งสอนให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง เพื่อนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และรู้วิธีแก้ปัญหาในการทำมาหากิน ฯลฯ นโยบายเกี่ยวกับการศึกษานี้ ครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องติดตามศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อนำความรู้ไปสู่เด็กและชุมชนเจริญพัฒนายิ่งขึ้น^{๒๔}

^{๒๔} ศักดิ์นรินทร์ ประสานเนตร, “บทบาทของครูสังคมศึกษาในการส่งเสริมการมีจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายเถิน ๓ จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สอนตามแนวพุทธ

๑. ความหมายและประเภทผู้สอนตามแนวพุทธ^{๒๖}

คำว่า “ผู้สอน” เทียบเคียงได้กับศัพท์ว่า สัตถุ (สัตถา) ในภาษาบาลี และ ศาสตถุ (ศาสตา) ในภาษาสันสกฤต แต่ในภาษาไทยคำว่า ครู ในแง่ของนิรุกติศาสตร์ขอบเขตผู้สอน อาจพิจารณาได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารกันอยู่ในชีวิตประจำวัน มีหลายคำที่ใช้เรียกกัน เช่น

๑) **ผู้สอนธรรม** ผู้สอน คือ ครูผู้ทำหน้าที่ บทบาทในการสั่งสอนอบรมตามลักษณะของ “สาร” อันเป็นเรื่องราวหรือเนื้อหาในการสื่อสาร มีพระบาลี ที่พระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งท่านพระอานนท์เป็นครูสอนธรรม ให้แก่สตรีฝ่ายในของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดังข้อความว่า “อถ โข ภควา อายสมนตฺ อานนทํ อามนตฺสึ เตนทานนท ญโณ ธมฺมํ วาเจหิตี”^{๒๗} แปลว่า : ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า “ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้นเธอจงสอนธรรมแก่ฝ่ายในของพระเจ้าแผ่นดิน”

๒) **พระอุปัชฌาย์** อุปัชฌาย์ คือผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลฝึกและชอบทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป ดังพระวินัยว่า “ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี ฟังขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา ฟังสอบถาม”^{๒๘}

๓) **อาจารย์** ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกหัดอบรมมารยาท แบ่งย่อยออกเป็น ๔ ประเภท คือ ปัพพชาจารย์ (อาจารย์ในบรรพชา), อุปสัมปทาจารย์ (อาจารย์ในอุปสมบท), นิสยาจารย์ (อาจารย์ผู้ให้นิสัย), และอุทเทสาจารย์ (อาจารย์ผู้สอนธรรม)

๔) **กัลยาณมิตร** ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ เพื่อนที่ดีมิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับกล่าวคือมีคุณลักษณะของความเป็นครู

๕) **ธรรมกถึก** ผู้แสดงธรรม คือผู้บอกหลักการ วิธีการ และผลดีผลเสียของการประพฤติปฏิบัติ เช่นนั้น บุคคลเช่นนี้ต้องมีคุณลักษณะที่ดีด้วย จึงจะเรียกว่าเป็นนักเทศน์

๖) **ทูต** ผู้ที่ทำหน้าที่ หรือ เป็นตัวแทนไปประกาศหลักคำสอนทางศาสนา ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของทูต หรือของนักเผยแผ่ ได้แก่ผู้สอนนั่นเอง

โดยสรุปผู้สอนคือครู และคุณลักษณะของครู ได้ปรากฏหลักฐานในพระบาลีพระไตรปิฎก แต่ทรงแสดงไว้ในคำที่เป็นโวพจน์ คือ กัลยาณมิตร อุปัชฌาย์ อาจารย์ ทูต แม้ว่าคำตอบเหล่านี้จะมีเกณฑ์และคำอธิบายที่แตกต่างกัน อีกทางหนึ่งถือว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐาน หรือตัวบ่งชี้ภูมิธรรมภูมิปัญญาของสังคมในแต่ละยุคสมัยด้วย

^{๒๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐-๔๒.

^{๒๗} วิ.ม.ห. (บาลี) ๒/๔๙๕/๓๙๒.

^{๒๘} ดุราลัยเถรใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๘/๑๐๙.

๒. คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔

หลักปฏิสัมพันธ์

ปฏิสัมพันธ์^{๒๙} คือปัญหาแตกฉานในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย (๑) อรรถปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในอรรถ (๒) ธัมมปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในธรรม (๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในนิรุตติคือภาษา (๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในปฏิภาณ^{๓๐}

๓. อธิบายเกี่ยวกับหลักปฏิสัมพันธ์ ๔

๑) อรรถปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในความหมาย คือ ไม่ว่าจะฟังอะไรจะอ่านอะไร ทุกอย่างทุกคำที่ได้ยินที่ได้ฟังได้อ่านนั้น เราทำความเข้าใจความหมายเข้าใจตลอดทั้งหมด ถ้าเก่งจริง ก็ไล่ไปตามลำดับได้ทุกอย่างคำอย่างเช่นที่ฟังอยู่ขณะนี้ นักเรียนเข้าใจทั้งหมด รู้ความหมายว่าที่พระพุทธอยู่นี้อย่างไรบ้าง^{๓๑}

๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในหลัก พุดง่าย ๆ ว่าจับหลักได้ คือเมื่อเราฟังคุณครูสอนหรืออ่านหนังสือเป็นต้น และรู้เข้าใจความหมายของทุกถ้อยคำหรือรายละเอียดทั้งหมด อย่างที่ว่าในปฏิสัมพันธ์ข้อที่ ๑ นั้นแล้ว ที่นี้ก็จับใจความของคำสอน ของเรื่องราว หรือของหนังสือ นั้น เามาสรุปว่าทั้งหมดนั้น ว่าด้วยอะไร หรือมีใจความ มีสาระสำคัญว่าอย่างไร^{๓๒}

๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในการสื่อสาร ข้อนี้เป็นการแสดงออกหรือเอาข่าวสารข้อมูลมาใช้งานขั้นต้น หรือในขั้นพื้นฐาน คือการสื่อสารพูดจา พุดให้เขาฟัง เขียนให้เขาอ่านในขั้นนี้ต้องสามารถสื่อสารพูดจาให้ได้ผลที่ควรจะได้หรือได้ผลอย่างที่ต้องการ เช่นว่าหนึ่ง พุดให้เขาเข้าใจได้ อย่างที่เราต้องการให้เขาเข้าใจสอง พุดให้เขาเชื่อได้ อย่างที่เราต้องการให้เขาเชื่อสาม พุดให้เขาทำได้ อย่างที่เราต้องการให้เขาทำ^{๓๓}

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในความคิดทันการ ข้อนี้พุดได้ว่าเป็นปัญญารวบยอดอย่างหนึ่ง คือเราแต่ละคนนี้ มีความรู้ข่าวสารข้อมูล พร้อมทั้งประสบการณ์ความสามารถจัดเจนจากการทำพุดคิดตามแนวของปฏิสัมพันธ์สามข้อแรกนั้น ที่ได้เพิ่มเติมสะสมมาเรื่อย ๆ กันมาแล้ว ไม่ใช่ในน้อย ที่นี้ความรู้ความคิดที่สะสมไว้นั้น เวลาเกิดปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นมา จะเป็นปัญหาที่เป็นคำถาม ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วย วาจาโต้ตอบที่ดี เป็นปัญหาที่เป็นเรื่องราวเหตุการณ์อันเป็นปมติดขัดบีบคั้น ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วย

^{๒๙} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๒-๒๔๓.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๗.

^{๓๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), ปฏิสัมพันธ์ ๔ ที่ฉายแสงแห่งพุทธปัญญา, (โรงเรียนปัญญาประทีป, ๒๕๖๒), หน้า ๒๙.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

ปฏิบัติการ ก็ดี เรามีความแจ่มชัด ในข้อมูลความรู้ความคิดที่มีสะสมไว้นั้น อันการจัดกระจายอยู่ สามารถเอามาเชื่อมโยงมาปรับมาปรุงแปรจัดสรรเข้ากัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ให้ใช้ประโยชน์ได้ สบเหมาะเข้ากับกรณี เข้ากับเหตุการณ์ แก้ไขปัญหาได้ฉับพลันทันการ เป็นการตอบคำถามได้ตรงจุด แก่ความสงสัยได้ฉับพลันหรือเป็นการจัดการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าจัดทำดำเนินการเรื่องราวให้สำเร็จ ได้สเหมาะทันการณ์ นี่คือการมีไหวพริบในการพูดจาตอบโต้ หรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันท่วงที^{๓๔}

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนสังคมศึกษาได้อย่างดี เพราะว่า มีวิชาที่รวมกันเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้หลายวิชา เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์ ซึ่งครูผู้สอนต้องมีความเชี่ยวชาญ สามารถบูรณาการรายวิชาที่หลากหลายเหล่านี้ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจได้โดยง่าย เพราะวิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ผู้สอนสามารถรู้ว่าผู้เรียนมีความสามารถเด่นหรือด้อยในทางด้านใด เมื่อรู้ชัดแล้วก็สามารถสอนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้โดยง่าย พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะหรือกระบวนการในการเรียนรู้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา เมื่อผู้เรียนมีเข้าใจอย่างดีแล้ว ย่อมพัฒนาค่านิยมและคุณลักษณะของวิชาสังคมศึกษา โดยบูรณาการความรู้และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

สรุป

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในวงการศึกษ เพราะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลก นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างบัณฑิตอย่างมาก บัณฑิตจะมีความคิดที่ดี มีวิธีการวิเคราะห์อย่างถูกต้อง ครูสอนกลุ่มสาระการสอนสังคมต้องมีทักษะที่ดีซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที แก้ปัญหา ทักษะของครูสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ได้แก่ อัตถปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในเรื่องความชัดเจนในหลักการ หลักเกณฑ์ มีความรู้ในสายสังคมศึกษารอบด้าน ธัมมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในการอธิบาย คือ จับประเด็นได้ อธิบายเป็น ขยายความได้ถูกต้องนิรุติปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในภาษา คือ สามารถใช้ภาษาเพื่อสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษาได้ และปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ คือ สามารถเอาความรู้ที่ตนมีอยู่แล้วในเรื่องต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน มาสร้างเป็นความรู้ใหม่ในกลุ่มสาระการสอนสังคมศึกษา ดังหลักการที่กล่าวได้ว่า “ชัดเจนในหลักการ แตกฉานในการอธิบาย ถ่ายทอดให้เข้าใจด้วยภาษาสื่อสาร มีปฏิภาณแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ทันท่วงที”

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. **ระเบียบแห่งการศึกษา : พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๐.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **ตัวชี้วัดและสาระแกนกลางกลุ่มสาระเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.
- _____. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖.
- พระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง). “คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธธรรม”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: ธนอักษรพิมพ์, ๒๕๕๓.
- ม.ล.ปิ่น มาลากุล. อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **เส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พุทธวิธีการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- วลัย อิศรางกูล ณ อยุธยา. **ครูสังคมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่ผู้เรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- วิภาพรรณ พินลา และวิภาดา พินลา. **การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- วิภาพรรณ พินลา. “แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑”. **วารสารปาริชาติ**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๒๗๕.

ศักดิ์นรินทร์ ประสานเนตร. บทบาทของครูสังคมศึกษาในการส่งเสริมการมีจิตสาธารณะของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายเถิน ๓ จังหวัดลำปาง. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **ปฏิสัมพันธ์ ๔ ที่ฉายแสงแห่งพุทธปัญญา**. โรงเรียนปัญญา
ประทีป, ๒๕๖๒.

Mc Lendon, J.U. **Social Studies in Secondary Education**. 3rd ed., New York: The Macmillan
Company, 1968.

Good, Carter V. **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Book, Co., Inc. 1973.

Michaelis, J. U. **The sociology of education**. New Jersey: Prentice Hall, 1968.

Ralph C. Preston. **Teaching in Social Studies in Elementary School**. New York: Holt
Reinhart and Winston, 1960.

เว็บไซต์

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://
www.payutto.net/ book](https://www.payutto.net/book) [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://
www.royin.go.th/dictionary/](http://www.royin.go.th/dictionary/) [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓].